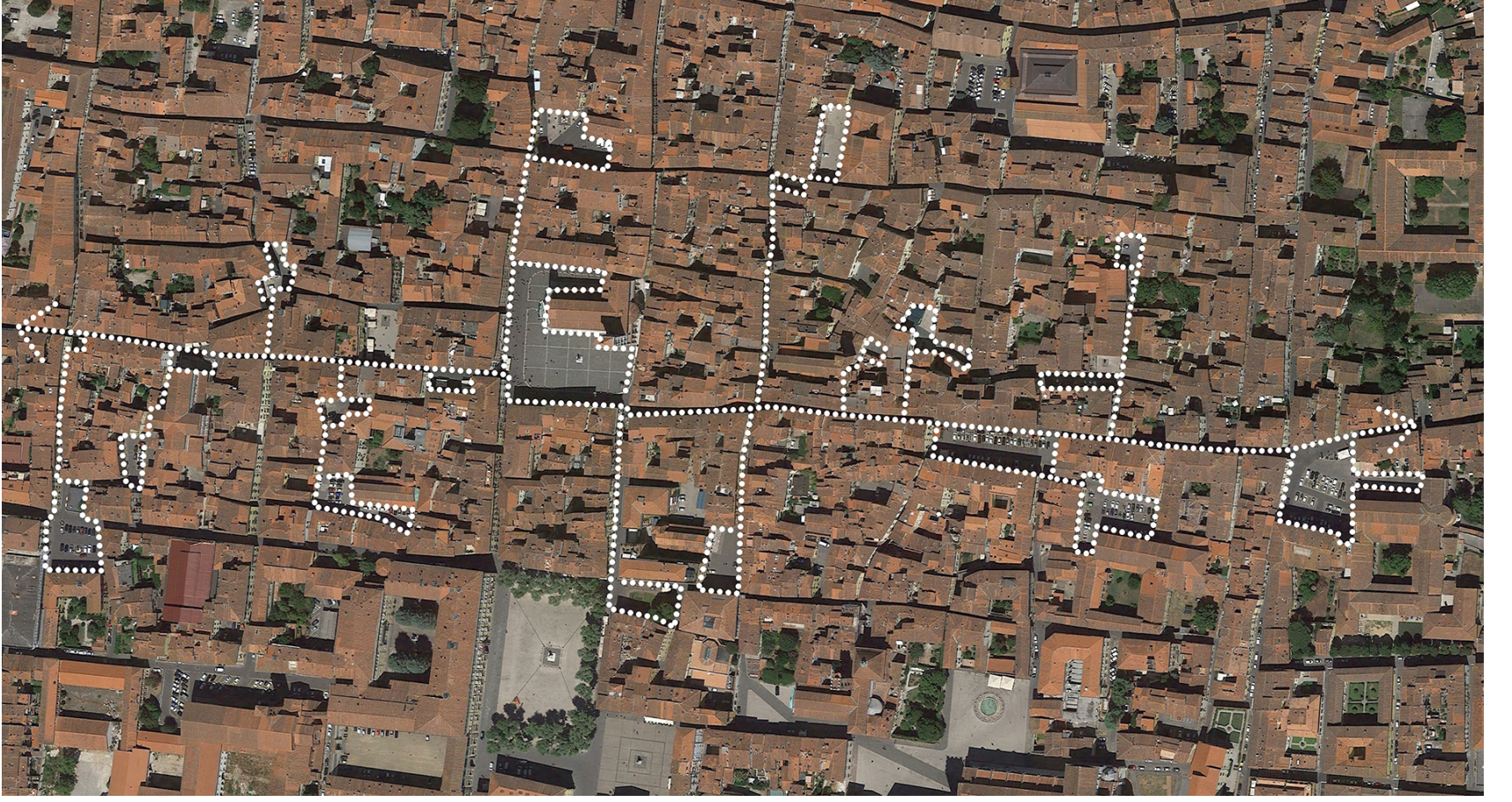

İpucu: Garnizon

Harita verisi: Google

Geçmişin İpuçları

İpucu: Garnizon

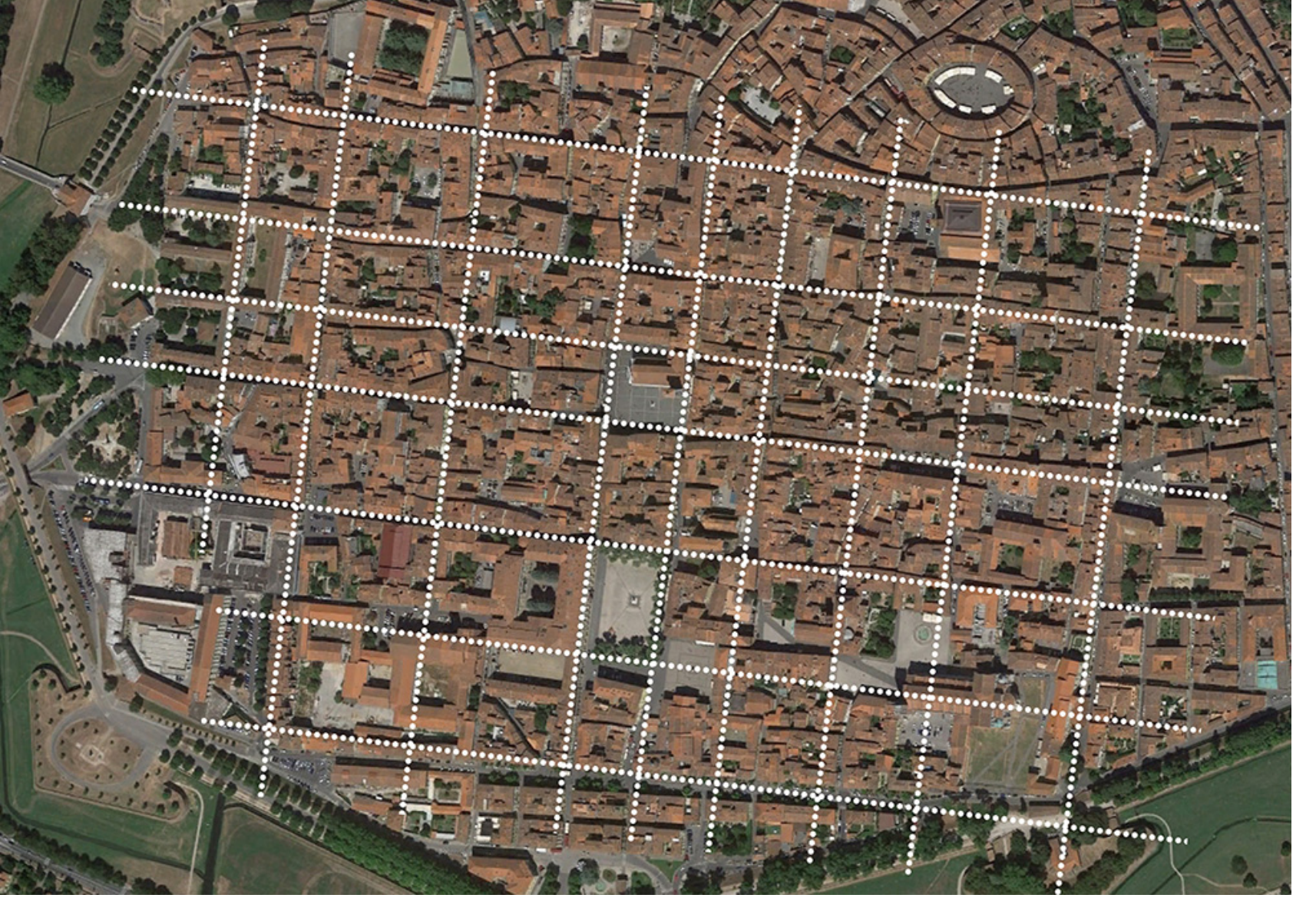
Tipik bir ortaçağ kent dokusu görüyoruz: Çok yoğun bir yerleşim, belli bir düzeni olmayan dar sokaklar, çeşitli büyüklükte ve biçimde çok sayıda meydan, kentin ana meydanında kulesi ile birlikte büyük bir yapı (bir kilise?), çatılardan anladığımız kadarı ile homojen bir yapı ve gölgelere bakınca üç-dört katlı binalar. Bu şehri diğer birçok Avrupa ortaçağ kentinden ayıran küçük bir farktan bahsedebiliriz belki. Çok sayıda meydan sanki üzüm salkımları gibi birer sokakla ortadaki yola bağlanıyor. Bu yol diğerlerinden farklı bir kesitte olmasa da, bir anlamda bu fotoğraftaki meydanları 'taşıyor', aynı zamanda kentin ana meydanının da içinden geçiyor. İlk bakışta anlaşılmayan, yaya olarak kentte dolaşıyor olsaydık bile sistemini hemen çözemeyeceğimiz, mekânsal deneyim açısından çok zengin bir hiyerarşi var gibi görünüyor. Burada kentin organizasyonu ile ilgili bir şüphe uyanmalı, kargacık burgacık sokak sisteminin ardındaki, ilk bakışta algılanmayan bu sistem acaba geçmişteki başka bir düzenin kalıntısı olabilir mi?

Harita verisi: Google

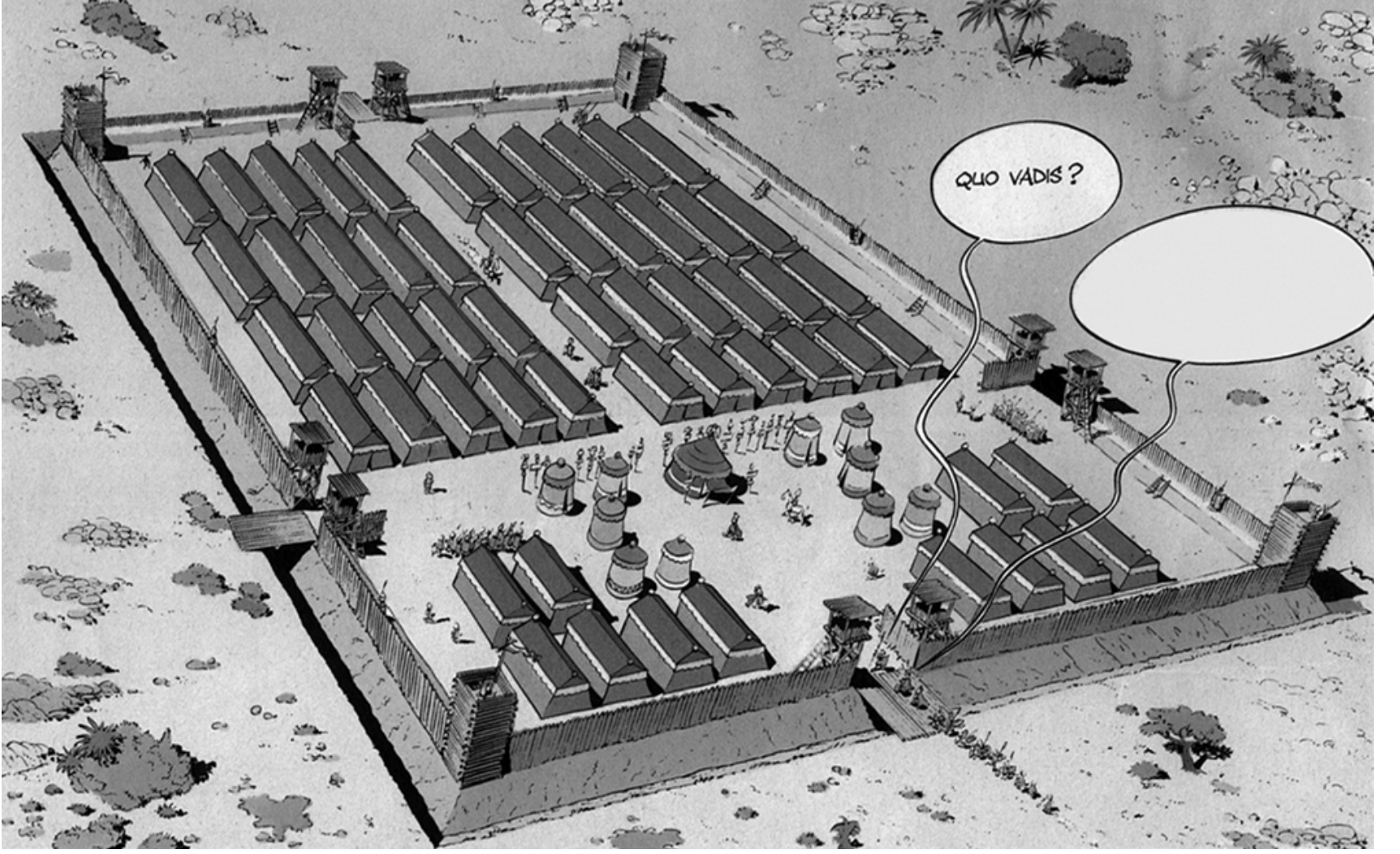
Kentin sınırları çok belirgin, biraz sonra daha yakından baktığımızda göreceğimiz gibi, surları ve hendek ve *glacis* gibi diğer bazı öğeleri içeren savunma sistemi hâlâ yerinde duruyor. Savunma sistemine sonra detaylı olarak bakacağız. Surların dışında da yerleşim var, ancak bu ölçekten rahatlıkla görebileceğimiz gibi çok seyrek bir doku bu. Sur dışındaki binaların boyutundan ve ayırık nizam içinde olmalarından, kentin surların dışına oldukça geç bir dönemde çıktığını tahmin etmek mümkün. Bir-iki sokak sonra zaten tarlalar başlayacak. Günümüz ölçeğinde küçük bir kente bakıyoruz. Merkezin çok yüksek yoğunluğunun yanında, surların hemen içindeki alanların daha az yoğun olduğunu, buradaki yapıların daha büyük olduklarını (kamusal yapılar?), bu alanda daha fazla yeşil olduğunu da görüyoruz. Kentin bir soğan gibi, daha önceki sur duvarlarının yıkılıp yeni duvarlar yapılarak aşama aşama büyümesinin göstergesi. Kentin kuzeyine doğru, hemen hemen tam bir oval şeklinde bir meydan da görüyoruz. Bütün meydanlar tipik ortaçağ dokusu özelliklerini yansıtır şekilde, kesin geometrilere sahip değilken burada neler oluyor? Kamusal alanların çok özel geometrileri ile tasarlandığı ya da yeniden biçimlendiği Barok dönemde yapılmış bir meydan mı bu acaba? Pek mümkün değil, çünkü Barok meydanlar net geometrilere sahip olsa da, kent mekânının akışkanlığı, kuvvetli mekânsal ve görsel süreklilikler de bu yaklaşımın tipik özellikleri. Bu oval meydan ise tamamen kendi içine kapalı, demek ki

bizden gizlediđi bir hikâyesi var.

Harita verisi: Google

Kentin dokusuna biraz gözlerimizi kısarak baktığımızda, kargacık burgacık, düzensiz ortaçağ dokusunun gridal bir düzene dönüşmesini şaşkınlıkla izliyoruz. Bu hayal gücümüzün veya hep ve sürekli düzen arayan modern beynimizin bir oyunu mu? Yoksa, bambaşka bir zamanda kent gridal bir plana sahipti de, zaman hep yaptığını yapınca bu plan ilk bakışta tanınamayacak hâle mi geldi? Elbette gerçekleşen bu, MÖ 180 yılında Roma kolonisi olan, daha önceki Etrüsk kentinin izlerinin standart koloniyel düzenleme ile çok derinlerde kaldığı Lucca burası.

Asteriks Lejyoner, Remzi Kitabevi

Mimarlık tarihi dersi almayanların da hiç olmazsa Asteriks'ten bildiği gibi, Roma koloni şehirleri çoğunlukla askeri bir garnizon olarak gridal bir plan ile kuruluyorlar. Yine neredeyse tamamında kuzey – güney yönündeki *Cardo* ve doğu-batı yönündeki *Decumanus* adında iki ana aks var. Lucca'da *Decumanus*, ilk fotoğrafta gördüğümüz, meydanların 'asıldığı' sokak. Diğerlerinden boyut olarak daha büyük olmasa da, kentin giriş kapılarına ulaşması, kentin mekânsal organizasyonundaki önemli farkını gösteriyor. Lucca'ya gidip sokaklarda kaybolsak, *Decumanus*'a geldiğimizi dükkânlardan ve kalabalıktan anlıyoruz. Sokağın bugünkü isimleri çok ilginç. Batı kapısından kente girdiğimize Via San Paolino ile karşılaşıyoruz, ana meydan Piazza San Michele'ye kadar bu isim devam ediyor. Meydandan sonra sokağın ismi Via Roma oluyor, biraz sonra ise Via Santa Croce olup bu şekilde kenti doğu kapısından terk ediyor. Roma'nın mükemmel, rasyonel ve egemen düzeni çöktükten sonra, aradan geçen iki bin yılda, kent dokusunun sallanıp yamulması gibi bütün izlerinin nasıl ortadan kalktığına sembolü sanki. Tek bir sokağın üç ayrı adı olur mu yahu? Roma döneminde iki ana caddenin kesişim noktasında yer alan *Campo* da, Lucca'da biraz küçülerek kentin ana meydanına dönüşmüş durumda.

Roma Lucca'sının sahip olduğu mükemmel gridal plan zaman içinde nasıl oldu da hayli düzensiz bir yapıya dönüştü? Rivayet muhtelif, ancak iyi tahminler yapabiliriz. Bir izlek şu şekilde olabilir: İmparatorluğun politik çöküşünü izleyen fiziksel çöküş, sahipsiz ve bakımsız kalan binalar, bunların yerine zaman içinde yenilerinin yapılırken oluşmuş olan yeni mülkiyetlerin ve dolayısı ile yeni sınırların eskilerinden azıcık farklı olması, kuşaklar boyu kent yeniden inşa olurken bu sürecin tekrarlanması, sokak izlerinin bazen ileri bazen geri kayarak düzenin bozulması. Diğer bir izlek ise, Roma'da kamusal hayatın çok önemli parçasını oluşturan bazı yapıların yeni oluşan sosyal, dini, kültürel düzende yeri olmaması ve yerlerine yeni programları içeren bambaşka yapıların yapılması. Bu yeni yapılar yapılırken ise kentsel mekânın da yer yer işgal ve inşa edilmesi. Örneğin, hamam gereksinimi kalkınca yerine, diyelim ki kilise yapılması. Bir diğerinde ise, kısmen de olsa yıkılmış kentte yeni hareket biçimlerinin —kestirmelerin— oluşması ve mülkiyetlerin bunlara göre yeniden düzenlenmesi. Muhtemelen bu açıklamaların hepsinin kısmen ve birlikte doğru olduğu süreçler sonucu Lucca'nın mükemmel şehir düzeni dönüştü.

Gelelim tuhaf biçimli kent meydanına. Bir önceki açıklamalardaki gibi gerçekleşen bir değişimin canlı tanığı bu meydan. Aslında, meydanın bugünkü ismini bilmek geçmişteki macerasının hemen anlaşılmasını sağlayacak: Piazza dell'Anfiteatro! Alanımız, Roma döneminde, şehir sınırlarının hemen dışında yer almış olan amfiteatr. Her Roma kenti gibi, en önemli kamusal yapılardan biri olan bu dev strüktür zamanla işlevini kaybederek dönüşmüş. Yapının çok kuvvetli temellerini yıkmak mantıksız ve pahalı olduğu için, yeni binalar doğrudan mevcut temeller üzerine inşa edilmiş. Dolayısı ile amfiteatrın genel formu olduğu gibi korunmuş. Ortadaki alan da bir kent meydanına dönüşmüş. Hava fotoğrafından görmek mümkün değil elbette, ama Lucca'nın sokaklarında dolaşsak (hatta İtalyanca da bilmesek) yine de durumu hemen anlayabilirdik, mevcut yapıların duvarlarında amfiteatr yapısının parçalarını görmek mümkün.

Harita verisi: Google

Son olarak, kent duvarlarına bakmak gerekli. Bu duvarların da çok tipik bir biçimi ve sistematığı var. Neredeyse dünyanın her yerinde ve her zaman diliminde kentlerin savunma duvarları var. İstisnalar da var elbette, Osmanlı'da olduğu gibi, kentlerin korunmasının çok kapsayıcı bir politik-

askeri düzen tarafından yapıldığı durumlarda kentlerin savunma duvarlarına gereksinimi olmuyor. Kent duvarları, karmaşık ve silah teknolojisinin gelişimine bağlı olarak değişen savunma sistemlerinin parçaları. Bildiğimiz bir detay, duvarlar genellikle önlerindeki hendekler ile bir sistem oluşturuyorlar. Burada da, artık içinde su kalmasa da, hendeği görebiliyoruz: Çiçek biçimindeki burçlara paralel giden bir iz daha var (B), bu çizgi bize hendeğin hizasını gösteriyor. Lucca'da çok iyi bir şekilde korunmuş olan duvarlar biçimlerinin ötesinde biraz şaşırtıcı. Gölgeden anlayabileceğimiz gibi, bunlar hayli alçak duvarlar. Ayrıca, hendeğin dışında da geniş boş alanlar var (C). Nasıl bir savunma sistemine bakıyoruz? İstanbul surları, Bozcaada kalesi gibi bildiğimiz surlar yüksek duvarlara ve kare – dikdörtgen burçlara sahipler. Lucca'da neden alçak surlar ve çiçek biçimi burçlar (A) yapıldı acaba?

Yanıtlar tamamen teknoloji ile ilgili. 15. yüzyılda topların gelişmesi ile yüksek, taştan yapılan sur duvarlarının ömrü tamamlanmış oluyor. Bu duvarlar top ateşine dayanıklı değil, ayrıca yükseklikleri de daha fazla hedef olmalarına neden oluyor. Top mermileri taşın kırılıp dağılarak şarapnel gibi tehlikeli olmasına da yol açıyor. Bu nedenle, duvarlar alçalıyor ve kalınlaşıyor, genellikle tuğladan yapılıyor. Tek başına tuğla taştan daha zayıf bir malzeme, ancak kalın tuğla duvar taş gibi kırılıp dağılmıyor, tam tersine mermilerin içine gömülüp daha az hasar vermesini sağlıyor. Burçlar da önlerinde kör nokta kalmayacak ve her noktaya çapraz ateş edilebilecek şekilde biçimleniyor. Son olarak, hendek önündeki alanların adı *glacis*. Kabaca Türkçeye şev olarak tercüme edilebilse de, tamamen askeri bir kullanımı var. *Glacis*'in bir özelliği, kent duvarlarından öteye doğru eğimli olması. Bu da savunma amaçlı, surlara yaklaşanlar, eğimden dolayı surların dibine girene kadar ateş altına alınabiliyorlar.

15. yüzyıl sonrası geliştirilen bu yeni teknoloji duvarların aranan mühendisleri ise İtalyanlar. O kadar ki, Avrupa'da bu yeni sur biçimine *trace Italienne* [İtalyan izi] adı veriliyor. Surların teknolojinin gelişimi ile tamamen işlevsiz kaldığı 19. yüzyılda Avrupa'daki çok sayıda kent surlarının tamamını yıkmışlar. Nedense Lucca böyle yapmamış. Kent

tarihinin tüm katmanlarına değer veren Toskana inceliği mi, "amaaaan kim şimdi yıkım falan için uğraşır?" diyen boşvermişlik mi bilinmez!

desen: Arda İnceoğlu

[Arda İnceoğlu](#), [Geçmişin İpuçları](#), [hava fotoğrafı](#), [ızgara plan](#), [kent](#), [Lucca](#), [ortaçağ şehri](#), [Roma kolonisi](#), [şehir](#)